

PREOT MIHAI-IULIAN NECULA

VALORI RELIGIOASE PROTEJATE PRIN NORME JURIDICE

Motto:

„Societatea a fost construită și cimentată pe o fundație religioasă;
este imposibil să se desfacă cimentul și să se clatine fundația
fără a pune în pericol suprastructura”.
(J. FRAZER)

CUVÂNT ÎNAINTE

Când teologul și juristul Mihai-Iulian Necula a fost admis la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, am considerat demersul domniei sale drept o provocare științifică. Societatea românească avea pe agenda publică discuții legate de rolul și locul religiilor în contextul democratic, modul prin care poate fi integrată în planurile de învățământ pentru studiile preuniversitare. Dat fiind profilul profesional, i-am propus ca în cadrul studiilor de doctorat să elaboreze o teză prin care să prezinte protecția valorilor religioase prin normele juridice penale. Inițial, nu am avut sentimentul că debordează de entuziasm, ulterior mărturisindu-mi că subiectul îi apare ca fiind extrem de complex. Am fost convins însă, încă de la început, că va reuși să ducă la bun sfârșit misiunea pe care i-am încredințat-o. Lucrarea de față este, în primul rând, o invitație la colocvialitate, așa cum se dorește a se sugera chiar prin imaginea de pe prima copertă. Îndemnul la

dialog le este adresat teologilor și juriștilor, dar nu îi omite nici pe filosofi și politicieni. Bibliografia amplă folosită aduce în prim-plan domenii ale vieții sociale care nu sunt exclusiv ale dreptului sau ale teologiei, ci sunt domenii comune, însă, urmare a unor evoluții istorice, sub imperiul autonomizării, se doresc a fi confiscate de către unul sau de către altul dintre aceste domenii, cu riscul sărăcirii de conținut și de înțelegere. Astfel, lucrarea aduce împreună instituții sociale care sunt cu atât mai complexe cu cât la conturarea lor contribuie dreptul și teologia, dar și alte domenii de studiu, precum istoria, filosofia, sociologia etc. Din această perspectivă, considerăm că lucrarea prezintă interes atât pentru juriști, cât și pentru teologi, dar și pentru alți profesioniști.

8

Autorul a considerat necesar să înceapă lucrarea cu un *Preambul* în care să prezinte în sinteză aspectele pe care le va aborda în cuprinsul cercetării științifice. De asemenea, în *Introducere* răspunde interpelărilor pe care le-a primit de la juriști și teologi cu privire la legitimitatea demersului și își delimitează cercetarea în câmpul activităților teologice. În ceea ce privește considerațiile cu privire la *necesitatea, importanța și actualitatea temei*, acestea au rolul de a ne convinge prin argumente din diferite domenii ale cunoașterii că cercetarea este utilă, fiind o invitație la lectură. Importanța temei de cercetare rezidă și în identificarea rolului religiei în spațiul public, a rolului pe care religia creștină îl are de a susține prin argumente specifice instituții juridice actuale. *Motivația* este detaliată, fiind susținută de referințe pertinente.

Primul capitol al lucrării intitulat *Valori juridice și religioase*, ca de altfel și toate celelalte care urmează, sunt rezultatul unei cercetări științifice riguroase și amănunțite, construită pe exigențele unei abordări interdisciplinare. Dincolo de stabilirea sensului

corect al noțiunii de *valoare*, autorul statuează că valorile, fie ele creștine sau juridice, sunt protejate prin sancțiuni specifice. Tripla diferențiere între valori juridice, valori religioase și valori creștine i-a permis autorului să realizeze o amplă analiză cu privire la interferența dintre valorile juridice și cele religioase. O analiză teleologică a izvoarelor dreptului internațional conduce la ideea că normele internaționale vizează creșterea standardelor etice la nivel global.

În baza unui material bibliografic vast, autorul redactează capitolul al II-lea intitulat *Istoricul interferenței dintre valorile juridice și cele religioase*, în care prezintă aspecte interesante ale societăților antice ale mai multor popoare, dar se ocupă și de evoluția realităților teologico-juridice, precum și de modul în care acestea se prezentau în Țările Române. În acest capitol sunt prezentate detaliat atât două state teocratice, Vatican și Israel, cât și modele de guvernământ care adoptă mai mult sau mai puțin valorile religioase.

Capitolul al III-lea, cu titlul de *Protecția libertății religioase în raport cu alte drepturi și libertăți universale*, evidențiază, făcând referire la jurisprudență, dar și la recomandările Comisiei de la Veneția, limitele libertății religioase în raport cu alte libertăți, precum cea de exprimare.

În capitolul al IV-lea, intitulat *Valori creștine consacrate în Constituția României*, autorul analizează instituții juridice constituționale care au relevanță în raport cu valorile creștine. Folosind metoda comparației, dar și metoda analitică, în capitolul al V-lea, denumit *Valori religioase protejate prin norme infraconstituționale*, autorul evidențiază atât asemănările, cât și deosebirile între valorile religioase și cele juridice din normele penale, civile și de dreptul muncii, făcând și valoroase propuneri de *lege ferenda*.

Începând cu capitolul VI, cu titlul *Tendențe de dezincriminare a unor fapte*, autorul abordează problematica Eutanasiei care constituie subiect de dispute atât la nivelul specialiștilor, cât și la nivelul societății.

În titlul VII, numit *Fapte dezincriminate cu relevanță pentru valorile creștine*, sunt analizate faptele de prostituție și adulter uzitând regulile dreptului comparat, dar și homosexualitatea, toate fiind până nu de mult timp incriminate.

În capitolul VIII, intitulat *Problematica incriminării unor fapte relevante în raport cu valorile creștine*, sunt analizate cerșetoria, circumcizia și exorcizarea din perspectiva filosofiei juridice care trebuie să pună la dispoziția legiuitorului care face politica penală datele necesare cu privire la unele fapte față de care se pot edicta norme penale sau nu.

În capitolul al IX, intitulat *Instrumente juridice pentru păstrarea și susținerea valorilor religioase ca valori juridice protejate*, autorul prezintă mecanismele și instituțiile juridice la nivelul cărora valorile creștine trebuie reprezentate și susținute pentru a face parte din corpusul legislativ.

Finalul lucrării, intitulat *În loc de concluzii*, prezintă câteva puncte de vedere utile pentru politicieni, juriști și teologi. În speranța că această lucrare este începutul unui drum lung și fructuos, dorim autorului mult spor în aprofundarea și diversificarea problematicii abordate, iar cititorilor lectură plină de folos.

Iași

Martie 2020

Prof. univ. dr. Tudorel TOADER

Rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

INTRODUCERE

Pentru început, am considerat necesar a răspunde mai multor interpelări care ne-au fost adresate în timpul perioadei de cercetare, în cadrul unor conferințe, atât din partea unor cadre didactice universitare, cât și din partea unor doctoranzi din domeniul juridic, dar și din cel teologic, cu privire la legitimitatea demersului nostru, în calitate de teolog și preot, de a studia valorile juridice prin raportare la valorile religioase. Din această perspectivă, preocuparea noastră a suscitât interes manifestat de către unii în mod pozitiv, prin aprecieri, dar de către alții în mod negativ, prin adversitate. Unii dintre aceștia din urmă susțineau că între științele juridice și teologie nu este nicio legătură, și ca atare o astfel de cercetare nu își găsește obiectul, fiind o rătăcire. Temele pe care le vom aborda vor răspunde multora dintre contestatarii noștri, juriști sau teologi.

De asemenea, având în vedere că studiul nu a fost realizat în cadrul unei instituții de învățământ teologic, s-a adus în

discuție ideea că cercetarea noastră prin prisma persoanei care o realizează este străină tradiției Bisericii, adică prezența pentru studiu într-un spațiu laic și analiza unei problematici în parte aparținând domeniului secular nu sunt conforme cu duhul Bisericii.

De la început dorim să subliniem faptul că din perspectivă teologică cercetarea poate fi categorisită ca făcând parte dintre formele de misiune externă a Bisericii, întrucât ea nu se adresează exclusiv creștinilor ortodocși practicanți, iar în decursul timpului această formă de misiune a fost contestată de anumiți ortodocși, de aceea justificarea demersului nostru este absolut necesară.

Înțelegem faptul că în domeniul teologic, a nu avea în vedere temelia pe care se „zidește” este echivalent cu a rătăci calea. De altfel, Sf. Apostol Pavel arată că în Biserică suntem „zidiți pe temelia apostolilor și a prorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos” (*Efesenii* 2, 20). Așadar, prezentul demers se dorește a fi o „zidire” conformă cu tradiția vie a Bisericii, dar, în același timp, dincolo de modelele pe care le are în vedere aparținând trecutului, dintre care vom prezenta câteva în cele ce urmează, el pledează pentru un dialog real între teologie și drept în ceea ce ele au comun, dar și în ceea ce momentan le desparte sau chiar le așază într-un raport de conflict.

Demersul de a căuta, a identifica și a alege dintre multele modele din domeniul teologic câteva care să fie într-adevăr edificatoare pentru cercetarea noastră poate fi criticat, însă el are la bază dorința de a pune în evidență mai multe tipuri de comunicare, fiecare cu particularitățile sale. Astfel, un prim tip de comunicare, pe care îl considerăm paradigmatic, este cel reprezentat de dialogul dintre Iisus Hristos și fariseul Nicodim.

Iisus și Nicodim

Demersul lui Nicodim de a veni în taină la Iisus, așa cum este prezentat în capitolul al III-lea al Evangheliei după Ioan, relevă interacțiunea dintre Întemeietorul Bisericii, care este Hristos, și învățătorul de lege evreu, omul politic din partidul fariseilor și judecătorul din cadrul Sinedriului – completul de judecată format din 70 de persoane, la care se adăuga președintele care era arhiereul ales în acel an –, numit Nicodim. Acesta nu vine la Iisus în văzul lumii, ci noaptea, în ascuns. Modul în care îi răspunde Iisus Hristos ne arată că Nicodim era, în mod paradoxal, pentru ceea ce știm noi astăzi despre farisei, sincer. Este remarcabil faptul că deși Nicodim era „fruntaș al iudeilor” și avea o vârstă venerabilă, totuși nu era autosuficient, ci avea inteligența de a sesiza că Mântuitorul Hristos aduce în lume o noutate pe care el nu o cunoștea așa cum și-ar fi dorit.

Nicodim Îl numește pe Iisus „rabbi”, adică învățător, și Îi recunoaște calitatea de trimis dumnezeiesc pe care o are, atunci când îi spune că „de la Dumnezeu ai venit [...] de vreme ce faci aceste semne” (*Ioan* 3, 2). Afirmția aceasta putea ascunde maniere alese, dorința de a câștiga bunăvoință sau manifestări subtile ale vicleniei, însă răspunsul Mântuitorului ne îndreptățește să afirmăm că aceste cuvinte exprimă convingerea personală a lui Nicodim după mult timp de reflecție. Pe de altă parte, atunci când îl numește pe Iisus „rabbi”, Nicodim așteaptă de la El un mesaj divin, explicații mai profunde pentru poruncile dumnezeiești, pe care, în calitate de învățător de lege, le preda poporului Israel. Însă, Iisus nu îi vorbește despre lege, „căci Hristos este sfârșitul Legii” (*Romani* 10, 4), ci despre ceea ce este mai presus

de lege, și anume despre iubirea Tatălui ceresc față de lume, care a hotărât ca Fiul Său să Se întrupeze, să pătimească și să moară pe Cruce, pentru ca apoi, prin Pogorârea Sfântului Duh, să fie instituit Botezul, „pentru ca cei ce cred să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (*Ioan* 3, 16).

Acest dialog este paradigmatic pentru misiunea internă a Bisericii, prezentând relația ideală dintre credincioși și clerul Bisericii, care trebuie să le vorbească acestora în primul rând despre Sfintele Taine ca expresie a iubirii lui Dumnezeu Tatăl manifestată prin Fiul și având ca scop oferirea vieții veșnice prin Duhul Sfânt, ca „viață a veacului ce va să fie” (*Crezul ortodox*). Întrucât, în conformitate cu Art. 9, alin. 1 din Legea Cultelor nr. 489/2006, cel puțin în România, reprezentanții statului neutru, pe de o parte, doctrinarii și practicienii din domeniul juridic, pe de altă parte, nu au atitudinea fariseului Nicodim în raport cu Biserica, această primă paradigmă nu este temeiul căutat pentru cercetarea prezentă.

De altfel, Domnul Hristos își adaptează misiunea Sa la specificul poporului Israel, la așteptările acestuia, despre care Sf. Apostol Pavel avea să spună că „și iudeii cer semne” (*1 Corinteni* 1, 22), găsind mijloacele cele mai eficiente pentru a face cunoscută voia Tatălui Cerească. Așa se explică și interesul lui Nicodim față de Mântuitorul Hristos.

O altă posibilă paradigmă justificativă care poate fi analizată este constituită din dialogul dintre Domnul Hristos și organele judiciare romane reprezentate de către Ponțiu Pilat. Aceasta ne arată că Mântuitorul a invocat în cursul procesului Său un principiu juridic, și anume cel al prezumției de nevinovăție, atunci când a întrebat: „Dacă am vorbit rău, dovedește că este rău, iar dacă am vorbit bine, de ce Mă

bați?” (*Ioan* 18, 23). Această paradigmă însă nu întrunește condițiile necesare pentru a fi așezată la temelia cercetării noastre, motivele urmând a fi prezentate la finalul prezentului subcapitol.

Lipsa argumentelor suficiente care să justifice că dialogul dintre Iisus Hristos și fariseul Nicodim poate constitui „temelia” care să susțină cercetarea noastră ne-a determinat să căutăm un alt model, și anume cel constituit de dialogul dintre Sf. Apostol Pavel și atenieni.

Sfântul Apostol Pavel și atenienii în Areopagul din Atena

Conținutul capitolului al XVII-lea din *Faptele Apostolilor* ne prezintă modul în care Sf. Apostol Pavel și-a desfășurat misiunea în Atena. Fiind profund revoltat de mulțimea templelor și a statuilor zeităților antice pe care grecii le frecventau, alege să dialogheze cu iudeii și cu prozeliții din sinagogă, dar și cu alți locuitori ai cetății. Apostolul neamurilor nu se limitează să se adreseze iudeilor în sinagogă, ci, ținând cont de preocupările profund religioase ale atenienilor, cât și de faptul că „toți atenienii și străinii, care locuiau acolo, nu-și petreceau timpul decât spunând și auzind ceva nou” (*Faptele Apostolilor* 17, 21), alege să folosească acest context și să le vorbească despre Dumnezeu Necunoscut care l-a trimis în lume pe Fiul Său Iisus.

Sf. Apostol Pavel se adresează preopinienților săi în sinagogă, în agora (piața publică) și apoi este invitat să vorbească în Areopag, fapt care, de altfel, arăta că învățăturile

pe care el le susținea erau foarte apreciate și se cuvenea să fie aduse la cunoștința tuturor celor prezenți. Se afirmă că „Areopagul este, în primul rând, numele unei coline stâncoase unde, în vechime, se afla templul zeului Ares [...]. Tot aici funcționa un tribunal pentru judecarea culpelor, având un caracter religios”¹.

Cum era și firesc, dată fiind importanța evenimentului,

„de-a lungul veacurilor, majoritatea exegeților și-au îndreptat atenția spre această cuvântare, pe care au apreciat-o în modul cel mai deosebit, în primul rând pentru prudența, înțelepciunea și abilitatea de care s-a dat dovadă la rostirea ei, dacă ne gândim că Apostolul Neamurilor se afla în fața unei mari încercări. Era de fapt prima confruntare dintre creștinism și păgânism, la cel mai înalt nivel. Erau de față Sf. Apostol Pavel și reprezentatii filosofici stoice și epicureice”².

În expunerea sa din Areopag (*Faptele Apostolilor* 17, 22-31), Apostolul Neamurilor folosește un cuvânt introductiv de captare a bunăvoinței, făcând apel la un filosof grec cunoscut atenienilor. Apoi, el le vorbește acestora despre învățătura creștină cu măiestria învățătorului de lege iudeu și cu puterea cuvântului dumnezeiesc, urmând apoi a culege roadele lucrării sale, adică formarea primei comunități creștine din Atena. În acest sens, s-a afirmat:

¹ Sabin VERZAN, *Sfântul Apostol Pavel*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 131.

² Gheorghe PUȚU, *Misiunea Sfântului Apostol Pavel în cartea Faptele Apostolilor*, Ed. Universității din Pitești, 2005, p. 30.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
PREAMBUL.....	11
INTRODUCERE	13

CAPITOLUL I

VALORI JURIDICE ȘI RELIGIOASE

1. Valori. Considerații generale	43
2. Valori juridice	55
3. Valori religioase	62
3.1. <i>Valori creștine</i>	69
3.1.1. Noul Testament – izvor al valorilor creștine	70
3.1.2. Sfinții – întruparea valorilor creștine	73
3.1.3. Valori creștine exprimate prin Canoanele Bisericii Ortodoxe.....	90

541

CAPITOLUL II

ISTORICUL INTERFERENȚEI

DINTRE VALORILE JURIDICE ȘI CELE RELIGIOASE

1. Relația dintre valorile juridice și valorile religioase în Antichitate	101
1.1. <i>Grecia Antică</i>	104
1.2. <i>Daco-geții și dacii</i>	107
1.3. <i>Evoluții ale relației dintre valorile juridice și cele religioase</i>	110
2. Istoricul valorilor creștine și juridice în Imperiul Bizantin	116
3. Valori juridico-religioase în Evul Mediu	128
4. Valori religioase și juridice în Țările Române.....	154

5. Statele teocratice – forme de guvernare bazate pe valorile religioase	163
5.1. <i>Statul Vatican</i>	172
5.2. <i>Dreptul poporului evreu și Statul teocratic evreu</i>	178
6. Evoluția relațiilor dintre puterea politică și autoritatea religioasă și efectele acesteia asupra raporturilor dintre valorile juridice și valorile religioase	189
6.1. <i>Modele de neutralitate a Statului în raport cu Biserica</i>	198
6.2. <i>Valorile religioase în normele internaționale</i>	221
6.3. <i>Locul și rolul valorilor creștine în context european</i>	223

CAPITOLUL III

PROTECȚIA LIBERTĂȚII RELIGIOASE ÎN RAPORT CU ALTE DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI UNIVERSALE	229
--	-----

1. Protecția penală a libertății religioase în raport cu libertatea de exprimare în legislația și jurisprudența națională și internațională	235
2. Concepția Comisiei de la Veneția cu privire la protecția penală a libertății credințelor religioase în raport cu libertatea de exprimare	253
2.1. <i>Comisia de la Veneția – prezentare</i>	254
2.2. <i>Avize și studii ale Comisiei de la Veneția în domeniul libertății religioase</i>	256
3. Supremația libertății religioase în concurs cu alte drepturi sau libertăți	274

CAPITOLUL IV

VALORI CREȘTINE CONSACRATE ÎN CONSTITUȚIA ROMÂNIEI	279
--	-----

1. Noțiuni generale. Preambul religios sau laic	279
2. Valori constituționale cu origini creștine	285
3. Autonomia cultelor analiză comparativă și impactul constituționalizării	295
4. Ora de religie în școală – garanție a libertății de conștiință	313

CAPITOLUL V

VALORI RELIGIOASE PROTEJATE PRIN NORME INFRACONSTITUȚIONALE	
---	--

1. Instituții juridice cuprinse în Codul Penal, în raport cu valorile creștine	323
--	-----

CUPRINS

1.1. <i>Instituții juridice cuprinse în partea generală</i>	
<i>a Codului Penal, cu relevanță în raport cu valorile creștine</i>	327
1.1.1. Retragera plângerii prealabile și împăcarea părților – instituții juridice apropiate de iertarea creștină	343
1.1.2. Iertarea creștină	345
1.1.3. Plângerea prealabilă și retragera ei în vechiul și Noul Cod Penal	348
1.1.4. Împăcarea (părților) în vechiul și Noul Cod Penal	350
1.1.5. Infracțiunile pentru care sunt posibile retragera plângerii prealabile și împăcarea	351
1.2. <i>Fapte incriminate în partea specială a Codului Penal</i> <i>cu relevanță în raport cu valorile creștine</i>	352
1.2.1. Omorul	352
1.2.2. Lovirea sau alte violențe și vătămarea corporală	359
1.2.3. Loviturile cauzatoare de moarte	361
1.2.4. Întreruperea cursului sarcinii	362
1.2.5. Violul	370
1.2.6. Furtul	371
1.2.7. Tălhăria	373
1.2.8. Însușirea bunului găsit	374
1.2.9. Mărturia mincinoasă	376
1.2.10. Camăta	378
1.2.11. Bigamia	380
1.2.12. Incestul	381
1.2.13. Profanarea obiectelor de cult	383
1.2.14. Profanarea de cadavre sau morminte	384
2. Instituții juridice de factură religioasă, consacrate prin norme de Dreptul Muncii	386
3. Instituții juridice consacrate prin norme de Drept Civil și de Drept Procesual Civil	388

CAPITOLUL VI

TENDINȚE DE DEZINCRIMINARE A UNOR FAPTE CARE ÎN PREZENT SUNT INCRIMINATE	393
---	-----

1. Eutanasia – considerații juridice și teologice	394
1.1. <i>Etimologia și definirea cuvântului eutanasia</i>	401
1.2. <i>Eutanasia – istoric și actualitate</i>	405
1.3. <i>Eutanasia în Dreptul Penal român</i>	411
1.4. <i>Eutanasia – considerații teologice</i>	419

CAPITOLUL VII

FAPTE DEZINCRIMINATE CU RELEVANȚĂ PENTRU VALORILE CREȘTINE.....	425
--	-----

1. Prostiția în Franța, Italia și România	427
2. Adulterul în Franța, Italia și România	440
3. Homosexualitatea.....	448

CAPITOLUL VIII

PROBLEMATICA INCRIMINĂRII UNOR FAPTE RELEVANTE ÎN RAPORT CU VALORILE CREȘTINE	459
--	-----

1. Cerșetoria	460
2. Circumcizia Rituală.....	470
3. Ritualuri de exorcizare acceptate sau incriminate	477

544

CAPITOLUL IX

INSTRUMENTE JURIDICE PENTRU PĂSTRAREA ȘI SUSȚINEREA VALORILOR RELIGIOASE CA VALORI JURIDICE PROTEJATE.....	489
--	-----

1. Reprezentarea și participarea cultelor la opera de legiferare – garanție a nediscriminării	490
2. Partidele religioase și grupurile de presiune religioase – mijloace de promovare a valorilor religioase în societate și în raporturile cu Statul	496

ÎN LOC DE CONCLUZII	501
---------------------------	-----

BIBLIOGRAFIE	505
--------------------	-----